

Fazekas Mihálytól Nagy Gáspárig

Vasy Géza:
Versvilág – Válogatott
tanulmányok, Krónika
Nova, 2012

A köznép olvas-e verselemzéseket? Alighanem még verseket sem. Hiszen a lírához valaminő lelki ráhangolódás szükséges, s aki nem vagy alig ismeri a betűt – itt elsőbben valamely szöveg megértésére gondolok –, ahhoz nehezen talál el a költészet. Vasy Géza, aki tudós tanár lévén nemzedékeket nevelt az egyetemen a magyar irodalom tanítására-népszerűsítésére, nem törődik az ilyesfajta nehézségekkel. Hisz a katedrán kívül is kamatoztatható pedagógiai erejében, s feladatának tekinti, hogy minél szélesebb körben terjedjenek a magyar líra értékei.

A tudományosságról nem mond le – annak körünkben megszokott blablájáról szerencsére igen –, viszont minden sora mögött ott az a szakmán kívüli olvasót különösen ijesztő tudásmennyiség, amely az elemző, valamely író vagy főbb művét népszerűsítő szöveget fölemeli. Tanulmányai ezért világosak, érthetőek. Miként a *Versvilág* huszonhat rövidebb-hosszabb írása: verselemzése, vershez vagy valamely motívumhoz kötött pályaképe, gondolati-lírai portréja mutatja.

Csak így, ezzel az elánal – a népnek? hazának? szellemnek? elkötelezett lendülettel – szabadna értekező prózát írni. A magyar költészet Himalájával vetekedő hegysége van annyira gazdag, hogy szinte minden ösvénye – főképp, ha jó író bandukol rajta – nyújt valami váratlant, érdekeset. Az egyszerűen „csak” jó műtől egészen a remekműig feszítve a skálát. Ezt a gazdagságot igyekszik az irodalomtörténet-kritikus hatékony eszközzel – a költészet minden csínját-bínját ismerő fölkészültségével – megmutatni. Elsősorban elemző-apparátusa, variációs készsége az elsőrangú: rímről rímre, hazáról hazára, alkotásmódról alkotásmódra haladva bomlik ki főbb mondanivalója. Ha csupán a felvilágosodás lámpáit gyújtogató Fazekas Mihály természetből én-lírává sarjadó közösségföltését nézzük – az *A kellekterán jött csendes esőhöz* némely motívumának előzménye ott az *Ótestamentumban* – vagy a József Attila sorsú Ratkó József történelmi és társadalmi fogantatású, ám személyes hévvel átfűtött „létdalainak” üzenetét – „mégiscsak ők tartják a földet, / drága halottaink” (*Mégiscsak ők*) –, nincsen könnyű dolga.

Vasy Gézának a klasszikus és a kortárs magyar líra – általa választott – képviselői fölé olyan sátrat (értékponyvát) kellett feszítenie, amely alá a nemzet erkölcsi állapota miatt kesergő, az életvég fenyegetését létimává emelő Berzsenyi Dániel, a nemzete és az Isten között közvetítő, s ezáltal a magyarság védőpajzsát acélozó Kölcsey Ferenc, a Bartók Béla és a nép elválaszthatatlanságát a disszonancia jegyében „hangos” versben szertekialtó Illyés Gyula és a Cambridge-i élmények nyomán magyarságát erősítő s a szépnemet udvarló gesztusával föl-emelő Vas István is odafér. S közvetlen közelükben foglal helyet a clown-szerepet vagabund fölennyel végigjátszó Kormos István, a lírai-mítoszi hős, vagyis saját önarcképeinek tükrében tetszelgő-szenvedő, a társadalommal szembeni haramia-lét kockázatát vállaló Nagy László, a magyar gondolati költészet (!) hagyományából építkező Szécsi Margit, a *Cantata profanából* verset író, a mítoszi világot zsenijével modern szabadság-himnusszá fordító Juhász Ferenc és az álmatlanság értékfosztó szerepét az éjszaka, a magány, a halálraítéltség motívumával sokkoló Csoóri Sándor.

Nem akármilyen névsor. És akkor még hol vannak közelmúltunk azon jelesei (a megidézettek közül sajnos többen már meghaltak), akik a lírafolyamot más-más versbeszédükkel, egymástól elütő karakterükkel elevenné tették. A valahai *Heteket* a már említett Ratkó József mellett a *Csöndország* költője, Buda Ferenc képviseli – a '83 című verset elemezve írja a kritikus: „Csöndországban nincs beszéd, a virasztás néma eszmélkedés” –, az *Elérhetetlen föld* (1969) költőit pedig a két hallott poétán, Rózsa Endrén és Utassy Józsefen kívül a mindmáig legaktívabb lírikus, Kiss Benedek. A szemnyitogató antológia szerzőiről, tartásukat, vagyis egyenes gerincüket jellemezve nem véletlenül írta Nagy László: „a torkonvágott forradalmak pirosát s gyászát viselik belül”. A bukásában is győzedelmes 1956-os magyar forradalom bujkál a metaforában. A folytatás, aki eme *bajvivó vonulat* harcait továbbvinné? Egyértelműen Nagy Gáspár, az árulás harminc ezüstjét versben megcsillogtató, s a hatalom szemébe vágó

költő (*A Fiú naplójából*), ám már ő is „földalatti nap”-ként (Vas) világot.

Az elemző mikroszkópja alatt versmódozatok, lírasíkok, nagy és még nagyobb versek erősítik egymást – minő szépséggel teli kanyarokat rejt a Fazekas Mihálytól Nagy Gáspárig húzódó, a természet forradalmától a társadalom forradalmáig eljutó vonulat –, és ebben a *önszólító* líraválasztásban a pedagógus-irodalomtörténész (pedagógiai) ethoszán kívül nyilván nagy szerepet játszott a személyes ízlésvilág is. Ám Vasy Géza „verskeresése” több mint a megszokott kánont (kánonokat) fölülíró – kiegyenesítő! – gesztus, egy mélységesen vallott, értékeiben kikezdehetetlen *értékrangsor* – ajánlat-e az ajánlat, ha süket fülekre talál – tudatosítása.

Az csak természetes, hogy halhatatlan klasszikusaink – egy Berzsenyi (*Bucsuzás Kemenes-Aljától; A közelitő tél; A magyarokhoz*), egy Kölcsey (*Himnusz, Zrínyi második éneke*), egy Illyés (*Bartók; Bevezetés egy Kodály-hangversenyhez; Számadó*) – megidézése számára nem gond, szinte lubickol a vers háttérének megfestésében, bizonyos vonatkozási pontok megrajzolásában, az irodalomtörténeti és eszméletörténeti rugók fölfedésében (a *Zrínyi második éneke* döbbenetes nemzethalál-látomásának fészke egy – különben téves források alapján készült – Herder-mű, stb.). Ahogyan közelebb haladunk korunkhoz, többször úgy vág bele az elemzésbe, hogy kortörténeti panorámát fest (Az Illyés-versek és a Juhász Ferenc-poéma „politikai” előzményei), vagy lírai hangoltságot sem letagadva az alkotóhoz fűződő személyes emlékekkel dúsitja a szöveget megvilágító portré vonásait (*Kiss Benedek: Nyáresti delírium*).

Vas Istvánt – akit az elhallgatás súlya nyom, pedig milyen kitűnő költő volt! – föltámasztja (a *Cambridge-i elégia* és az *Óda a tegnapi asszonyokhoz* miért töröltetett le a nagy versek térképéről?), rangján kezeli az ugyancsak elfeledett Kormos Istvánt (*Fehér virág; Szegény Yorick; K. I. verse J. A.-ról: Vád*), és nem lehet eléggé becsülni azt az értékmentő tevékenységét, amellyel Szécsi Margit líráját (*A Madaras Mérleg*) – annak ellenére, hogy az önimádó szerkesztésű *Hét évszázad magyar költői* (1996) a kitűnő, kemény lírikust a „futottak még” kategóriába sorolta – a legnagyobbaknak kijáró figyelemmel és alázattal méltatja.

Ratkó Józsefet szégyenszemre szépen elfelejtettük, pedig a posztmodern halandzsával szembeszálló költészete – félreértés ne essék, nem az értékes avantgárd negligálását akarom – a huszadik századi

magyar líra tagadhatatlan értéke. Érdekes, hogy ez a *keserű sors* hány és hány formában tudott megnyilatkozni a – Ratkó József-i – dalokban. „Az ősinék és modernnek bartóki jellegű szintézise” – írja elemzésében Vasy – nemcsak a hosszúversekben valósítható meg, de a rövidebb formákban is. A hetvenes években épültek be legteljesebben a dalszerű versekbe a szinte barbár ritmusok és világképek (*Ratkó József és a dalforma*).

Két egészen friss (2011-es) írás az *Elérhetetlen föld* két vezeregyéniségének áldoz: Utassy Józsefnek, a *csillagok árvájának* a sorstól hetven, Rózsa Endrének mindössze ötvennégy év adatott. Az előbbi líráját vizsgáló tanulmány, szinte a kötet összes közleményével ellentétben, nem egyetlen versre koncentrálni (jóllehet a *Zúg Március* költőjének életművében több nagy költemény található), hanem a motívumvizsgálatot se megkerülve (Isten, Jézus, csillag, Nap, föld, hold, tenger), az egészre (*A költői világkép és a szimbólumok, a motívumok*). A címében Adyra utaló „*Se hija, se hója...*” pedig egy „vidáman” töprengő költő, a harmincöt éves Rózsa számvetése. „a fiatalság és az öregség, a látszat és a valóság kettőssége hullámszerűen rajta”. Eme két tanulmány emlékezés-technikáján látni, hogy nemzedéktársak – költő és értelmező – barátságáról van szó, ezért nosztalgikus szeretethullám járja át a sorokat. Mint ahogyan Kiss Benedek szentgyörgyhegyi kozmoszának megidézésében is ott a „csillaggal kivert ég” alatt üldögélő költő („hallgatom szívdobogásomat”) *véges és végtelen* közt feszülő szeretet-himnusza.

Vasy Géza műveltségélményéből és tudásából, vélhetjük, sok minden kitelik. Elemzéseit ezért is sokrétűek. A magyar és a külföldi irodalomtörténetben, az eszméletörténetben, a filozófiában és a néprajzban éppoly otthonosan mozog, mint a történelemben, az irodalomelméletben (verstan, stb.), vagy a képzőművészet egyes műfajaiban. A zene ugyan csak szívügye – lásd Juhász *Szarvas-énekének* mennyi légyökerét fölillantó szakirodalomra való hivatkozását (Tallián Tibor) –, és nem kell különösebben az emlékezet-raktárában kutakodnia akkor sem, ha például meg akarja nevezni a Csoóri-vers egyes motívumainak (holdsütés, kövek) klasszikus előzményeit (Bulgakov: *Mester és Margarita* – Pilátus), vagy a világ reménytelen állapotának hasonmását (T. S. Eliot: *Átokföldje*), amelyet a személyes gyötrődés csak erősít.

Szakolczay Lajos